

Бібліографічний список

1. Банківські операції: Підручник. — 3-тє вид., перероб. і доп. / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За аг. ред. А. М. Мороза. — К.: КНЕУ, 2008. — 608 с.
2. *Лютий І.* Фінансово-економічна криза 2008–2010 рр.: деякі чинники та уроки / І. Лютий, О. Юрчук // Вісник НБУ. — 2011. — № 1. — С. 10—16.
3. НБУ: Українські банки в 2011 році списали 21 млрд грн безнадійної заборгованості: за матеріалами «Українські новини» 15.11.2011 [Електронний ресурс]. — Газета «Дзеркало тижня» — <http://news.dt.ua>
4. Національний Банк України. Офіційний Сайт: <http://bank.gov.ua>.
5. *Слобода Л.* Напрями вдосконалення роботи банків України з проблемними активами в посткризовий період / Л. Слобода, Н. Дунас // Вісник НБУ. — 2011. — № 4. — С. 46—51.
6. *Дробницька О.* Багатовекторність використання сек`юритизації активів банківськими установами // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. — 2011 р.
7. *Кльоба В.Л.* Напрями удосконалення діяльності ситуаційного центру управління проблемною заборгованістю за кредитними операціями банку // Науковий вісник НЛТУ України. — 2009. — Вип. 19.11. — С. 169—176.

Стаття надійшла до редакції 28 грудня 2012 р.

УДК 336.2

Т. В. Пасєнтко, к.е.н, доц.,
докторант кафедри фінансів
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
доцент кафедри фінансів та кредиту
Київського економічного інституту менеджменту

ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ

АНОТАЦІЯ. Визначено особливості виникнення трансакційних витрат у процесі фіскального регулювання фінансових потоків. Розраховано абсолютні та відносні показники трансакційних витрат. Показано зв'язок між індексом економічної свободи та трансакційними витратами

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інституціоналізація, трансакційні витрати, фіскальне регулювання, фінансові потоки

АННОТАЦИЯ. Определены особенности возникновения транзакционных издержек в процессе фискального регулирования финансовых потоков. Рассчитаны абсолютные и относительные показатели транзакционных издержек. Показана связь транзакционных издержек с индексом экономической свободы

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: институционализация, транзакционные издержки, фискальное регулирование, финансовые потоки

ABSTRACT. Features of transaction costs in the process of fiscal regulation of financial flows are certain. Absolute and relative indicators of transaction costs are calculated. Links between transaction costs and the index of economic freedom are shown

KEY WORDS: institutionalization, transaction costs, fiscal regulation, financial flows

Оптимальне переміщення фінансових потоків здатне створити ідеальні умови для забезпечення фінансової рівноваги в суспільстві, розвитку реального сектору економіки та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Провідна роль у досягненні оптимальності перерозподілу фінансових потоків належить фіскальному регулюванню.

Процес фіскального регулювання за своєю сутністю є сукупністю трансакцій, вартість яких впливає на досягнення мети фіскального регулювання. До появи у вітчизняній економічній науці поняття «трансакційні витрати» домінувало припущення, що будь-яка взаємодія між економічними агентами здійснюється миттєво і без будь-яких витрат. Представники інституціональної економічної думки — Р. Коуз, А. Алчіан, Е. Фуруботн — довели існування трансакційних витрат і необхідність їх дослідження. Серед вітчизняних фахівців природу трансакційних витрат досліджували С. Архієреєв, І. Булеєв, А. Шастітко, О. Шепеленко, однак недостатньо уваги придалося трансакційним витратам фіскального регулювання фінансових потоків. Тому метою статті є аналіз природи виникнення та оцінка динаміки трансакційних витрат фіскального регулювання фінансових потоків.

Як зазначають фахівці у сфері інституціональної теорії [1, с. 779; 2, с. 1—44; 3, с. 248], питома вага трансакційних витрат буде зростати там, де права власності слабо специфіковані, оскільки недостатньо розвинений правовий бік розвитку ринкових відносин створює сприятливі умови для обману або викривлення

інформації. Трансакційні витрати, як правило, зростають у суспільствах, які перебувають на етапі інституціоналізації, та в державах з високою часткою тіньової економіки, оскільки тоді існує сприятливе підґрунтя для різних форм опортуністичної поведінки, яка також є джерелом трансакційних витрат.

Трансакційні витрати фіскального регулювання фінансових потоків збільшують вартість їх обслуговування, яка складається з: операційних витрат (куди входять заробітна плата чиновників, тарифи банків, відсотки за користування кредитами тощо); множини додаткових витрат, що формується під впливом сектору фінансового посередництва (вартість страхових послуг, оцінки майна тощо); трансакційних витрат, у тому числі і трансакційних витрат.

На сьогоднішній день відсутні досконалі методики розрахунку трансакційних витрат на макрорівні. Враховуючи можливості статистичної інформації та особливості процесу інституціоналізації в Україні, пропонуємо динаміку трансакційних витрат в Україні обчислювати непрямим методом на основі витрат трансакційного сектору економіки. За даними відкритої статистики до трансакційного сектора відносяться: оптова та роздрібна торгівля, транспорт і зв'язок, готелі й ресторани, фінансова діяльність, операції з нерухомістю, державне управління. Варто зазначити, що затрати трансакційного сектору на сучасному етапі інституціоналізації можна прирівняти до трансакційних витрат на здійснення фіскального регулювання, оскільки всі зазначені сектори економіки не просто задіяні у процесах фіскального регулювання, але й за їх допомогою економічні агенти реагують на зміни у фіскальному регулюванні. Так, при збільшенні податкового навантаження економічні агенти можуть використовувати можливості підприємств торгівлі, фінансового посередництва для побудови схем уникнення або й ухилення від оподаткування, конвертації безготівкових коштів у готівкові тощо.

Якщо, додержуючись лінії поглядів нових інституціоналістів, вважати, що трансакційні витрати — це всі витрати за мінусом трансформаційних (виробничих) витрат, тоді до складу трансакційних витрат потрапляють витрати зазначених вище секторів. Динаміку витрат трансакційного сектору відображено в табл. 1.

Таблиця 1

ДИНАМІКА ВИТРАТ ТРАНСАКЦІЙНОГО СЕКТОРУ

Роки	Витрати трансакційного сектору, млрд грн	Темпи зростання, % до попереднього року	Питома вага у ВВП, %	Темпи зростання питомої ваги трансакційних витрат у ВВП, % до попереднього року
2002	62,6	124,56	27,72	102,35
2003	78,5	125,40	29,37	105,95
2004	96,3	122,68	27,90	94,99
2005	131,5	136,55	29,78	106,74
2006	167,2	127,15	30,72	103,16
2007	228,9	136,90	31,76	103,39
2008	314,6	137,44	33,18	104,47
2009	344,1	109,38	37,68	113,56
2010	394,4	114,62	36,43	96,68
2011	461,4	116,99	35,04	96,18

Джерело: розраховано автором на основі інформації Державної служби статистики України.

Дані табл. 1 свідчать про зростання трансакційних витрат, яке пов'язане із зростанням трансакційного сектору економіки. Темпи зростання є відносно рівномірними, окрім 2009 р., що обумовлено наслідками глобальної економічної кризи та загальним спадом економічної активності. Питома вага трансакційних витрат у ВВП за досліджуваний проміжок часу переважно зростає, найвищі показники спостерігаються у 2009–2010 рр., що обумовлено здійсненням масштабних реформ у цей період часу, які неминуче призводять до зростання витрат інституціоналізації. Однак розраховані загальні показники не дають повного уявлення про характер трансакційних витрат в економіці України. Тому для більш глибокого аналізу пропонуємо використовувати такі показники:

1) трансакційні витрати, які припадають на 1 грн ВВП:

$$K_1^t = \frac{TC}{GDP}, \quad (1)$$

де K_1^t — трансакційні витрати на 1 грн ВВП; TC — трансакційні витрати в поточному році; GDP — ВВП поточного року.

Даний показник у динаміці характеризує частку трансакційних витрат фіскального регулювання фінансових потоків у одній грн виробленого ВВП. Для економіки, яка пройшла процес інституціоналізації, в якій функціонують ефективні інститути цей показник має зменшуватися;

2) рентабельність трансакційних витрат:

$$R_{tc} = \frac{P_{ac}}{TC} \times 100 \%, \quad (2)$$

де R_{tc} — рентабельність трансакційних витрат; P_{ac} — обсяг прибутку в економіці.

Рентабельність трансакційних витрат показує скільки прибутку приносить одна грн. трансакційних витрат. Про ефективність інституціоналізації свідчить зростання рентабельності трансакційних витрат;

3) затратність інститутів державного управління:

$$CB = \frac{TC_g}{GDP} \times 100 \%, \quad (3)$$

де CB — затратність інститутів державного управління; TC_g — трансакційні витрати сектору державного управління.

Даний показник характеризує ефективність функціонування інститутів державного управління. Зниження цього показника у динаміці за рахунок зростання ВВП свідчить про підвищення ефективності функціонування інститутів державного управління.

Результати розрахунків зазначених показників відображено в табл. 2.

Таблиця 2

ПОКАЗНИКИ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ

Роки	Трансакційні витрати на 1 грн ВВП	Рентабельність трансакційних витрат, %	Затратність інститутів державного управління, %
2002	0,28	23,32	18,38
2003	0,29	24,97	19,00
2004	0,28	46,31	17,56
2005	0,30	43,80	18,23
2006	0,31	40,73	18,45

Закінчення табл. 2

Роки	Трансакційні витрати на 1 грн ВВП	Рентабельність трансакційних витрат, %	Затратність інститутів державного управління, %
2007	0,32	59,37	17,89
2008	0,33	2,83	17,85
2009	0,38	0	20,15
2010	0,36	13,79	20,31
2011	0,35	15,79	20,38

Джерело: розраховано автором на основі інформації Державної служби статистики України.

Як видно з розрахунків, представлених у табл. 2, трансакційні витрати на 1 грн ВВП з 2004 по 2010 р. збільшуються, причиною цього є перевищення темпів зростання трансакційних витрат темпів зростання ВВП. Рентабельність трансакційних витрат також ілюструє невтішні результати, особливо протягом 2008–2010 рр. Це свідчить про нестійкість базових економічних інститутів, їх нездатність протистояти зовнішнім шокам. Таку ситуацію можна вважати загрозливою на фоні зростання затратності державного сектору управління, оскільки збільшення витрат у цьому секторі не призводить до позитивних результатів.

Окрім абсолютних і відносних характеристик грошового виразу трансакційних витрат на основі вітчизняної статистики, можна дати оцінку трансакційним витратам опосередкованими методами. Єдино визнаною є система опосередкованих показників, які є індикаторами Індексу економічної свободи країни, що безпосередньо пов'язано з обсягом трансакційних витрат.

Даний показник щороку розраховується дослідницьким центром The Heritage Foundation. Експерти зазначеної організації економічну свободу визначають за десятьма категоріями: регуляторна політика, торгова політика, фіскальна політика, державні видатки, монетарна політика, інвестиційна політика, фінансова політика, захист прав власності, захист від корупції.

Індекс економічної свободи вимірюється у відсотках від 0 до 100, де мінімальному значенню відповідають країни з найнижчим ступенем свободи [6]. Починаючи з 2008 р. Україна, у зв'язку із падінням індексу економічної свободи, перемістилася із групи в

основному невеликих країн у групу депресивних. Негативна тенденція до зниження індексу економічної свободи зберігається і на сьогодні. Проаналізуємо зв'язок динаміки трансакційних витрат та індексу економічної свободи (рис. 1 і 2).

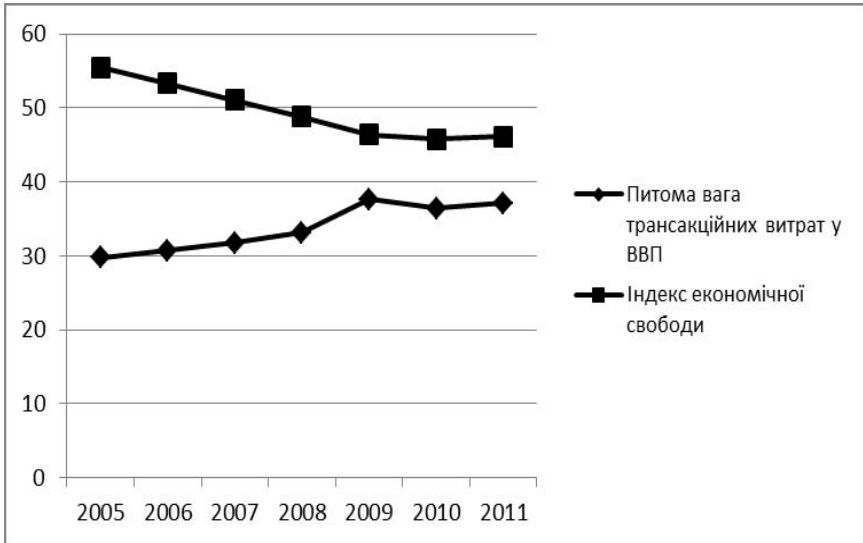

Рис. 1. Динаміка питомої ваги трансакційних витрат у ВВП та індексу економічної свободи

Графіки, зображені на рис. 1, ілюструють обернену залежність між питомою вагою трансакційних витрат у ВВП та індексом економічної свободи. Зростання питомої ваги трансакційних витрат у ВВП супроводжується зниженням індексу економічної свободи, що свідчить про низьку ефективність фінансових інститутів в Україні. Отриманий результат засвідчує переважання неформальної інституціоналізації в Україні, внаслідок якої створюються інститути з низькою ефективністю.

Аналогічний результат отримали при аналізі трансакційних витрат сектору державного управління та індексу економічної свободи, що свідчить про необхідність підвищення ефективності державних інститутів та сприяння процесам реальної інституціоналізації.

Далі проаналізуємо динаміку індексу економічної свободи та податкового навантаження, як одного з базових показників фіскальної політики (рис. 2).

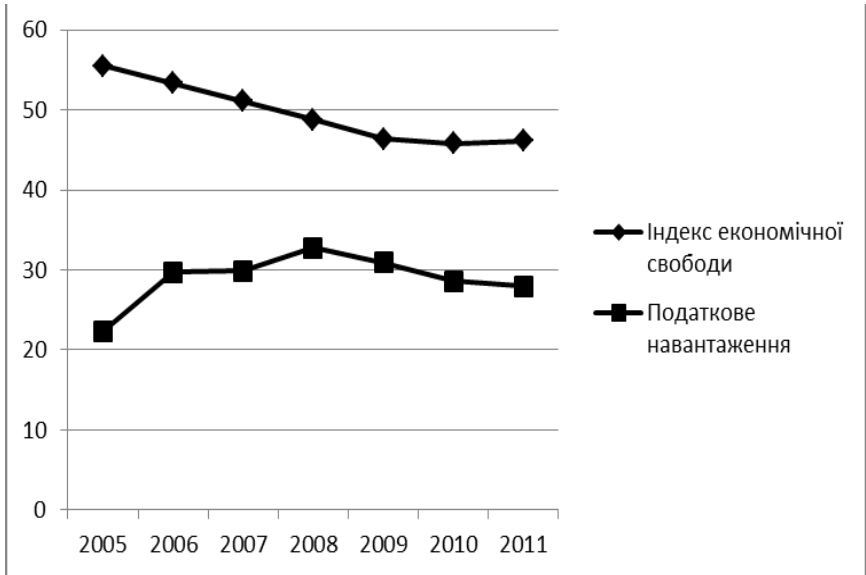

Рис. 2. Динаміка індексу економічної свободи та податкового навантаження

Графіки, зображені на рис. 2, показують, що збільшення податкового навантаження супроводжується зниженням показника свободи фіскальної політики. Це означає, що необдумане збільшення податкового навантаження збільшує ризик зростання трансакційних витрат і зменшення індекса економічної свободи.

Таким чином, фіскальне регулювання фінансових потоків в Україні відзначається високим рівнем трансакційних витрат. Їх зростання у динаміці є невиправданим через низьку продуктивність і ефективність. Недостатня ефективність фіскального регулювання на фоні зростання трансакційних витрат сприяє зниженню індексу економічної свободи України. Прорахунки у фіскальному регулюванні фінансових потоків, які сприяють збільшенню податкового навантаження на економіку, поглиблюють цю негативну тенденцію. Тому подальші дослідження трансакційних витрат повинні бути направлені не на пошук шляхів їх зменшення, а на розробку заходів щодо підвищення рівня їх ефективності.

Бібліографічний список

1. *Alchian A.* Production, Information Costs, and Economic/ *A. Alchian, H. Demsetz*// Organization. — American Economic Review 62(December 1972). — P. 777—795.
2. *Coase R.H.* The problem of social cost // Journal of Law and Economics. — 1960. — № 3. — P. 1—44.
3. *Furubotn E., Richter R.* The new institutional Economics. — Vol. I. — Hants: Edward Elgar Publishing, 1995. — 695 p.
4. *Matthews R.C.O.* The Economics of Institutions and the Sources of Growth// Economic Journal 96(December). — 1986. — 96:4. — P. 903—918.
5. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
6. Веб-сторінка дослідницького центру «The Heritage Foundation» — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.heritage.org

Стаття надійшла до редакції 14 січня 2013 р.

УДК 336.226.3

А. В. Пислиця, к.е.н.,
старший викладач кафедри фінансів,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ВПЛИВ КОНТИНГЕНТУ ПЛАТНИКІВ НА НАДХОДЖЕННЯ АКЦИЗІВ ДО ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена оцінці впливу на надходження ПДВ і акцизного податку до Зведеного бюджету України такого фактору як контингент платників цих податків. У статті проаналізовано кількість платників ПДВ і акцизного податку та їх склад, а також чинники, що впливали на їх динаміку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: акцизи, фискальна ефективність акцизів, економічна ефективність акцизів, податковий менеджмент, адміністрування податків, платники ПДВ, платники акцизного податку.

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена оцениванию влияния на поступления НДС и акцизного налога в Сводный бюджет Украины такого фактора как контингент плательщиков этих налогов. В статье проанализировано количество плательщиков НДС и акцизного налога и их состав, а также факторы влияния на их динамику.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: акцизы, фискальная эффективность акцизов, экономическая эффективность акцизов, налоговый менеджмент, администрирование налогов, плательщик НДС, плательщики акцизного налога.